

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

21e jaargang nr. 36 1 september 1968

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar
Overige landen f 12,50 per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

In termen van geweld

Om maar meteen met de deur in huis te vallen: Het gebruik van geweld, of de voorbereiding daarop, heeft in onze samenleving zo'n omvang gekregen, en vertoont zich in zoveel varianten, dat het noodzakelijk is ons opnieuw en diepgaand er mee bezig te houden.

Ik kan in dit korte woord helaas slechts enkele aspecten aantippen. In de eerste plaats deze opmerking: Men ontmoet nogal eens moralisten, die, na geconstateerd te hebben hoe afschuwelijk het gebruik van geweld is, ons verzekeren dat als we maar ernst maken met de naastenliefde en de medemenselijkheid, we vanzelf de oplossing van het probleem zullen vinden. Zij doen me altijd denken aan een dokter, die bij het bed van een ernstige zieke zou zeggen: als je nu maar eens zou willen beginnen met gezond te zijn, dan waren we een heel eind verder. De moeilijkheid is echter dat de patiënt niet gezond is en dat het de taak van de dokter is om daar, zo mogelijk, wat aan te doen.

Het analyseren van het ziekte-beeld is dan van meer waarde dan het uiten van moraliserende frases.

Om terug te komen tot het probleem dat ik heb aangesneden, ondanks alle gemoraliseer dreigt de wereld ten gronde te gaan aan geweld. Ik wil proberen daar, heel nuchter, iets over te zeggen.

In de eerste plaats is er het „grote” geweld van de officiële krijgsmachten, het meest dreigend samengebond in het N.A.T.O.-pact en het pact van Warschau. Het is het grote geweld van de atomaire, chemische en bacteriologische wapens en in vergelijking daarmee kan ieder ander geweld gerust bij het „klein” geweld worden ingedeeld.

Het is mijn vaste overtuiging, dat de betuigeling van dat „grote” geweld de eerste vereiste is. De gedachte dat we min of meer in veiligheid verkeren onder de grote atoom-paraplu lijkt mij een waanzinnige illusie. Dat we die atoom-paraplu zonder meer zouden kunnen opvouwen is natuurlijk eveneens een illusie. Er zullen concrete stappen moeten worden gedaan en die zullen van moed en fantasie moeten getuigen.

De inval van de vijf „Warschau”-landen in Tsjecho-Slowakije heeft bovendien nog eens

duidelijk aangetoond dat de macht van het grote geweld allerlei ontwikkelingen naar betere betrekkingen tussen Oost en West binnen bepaalde enge grenzen houdt.

Nu zijn er mensen die zeggen: zeker, concrete stappen, maar die moeten dan wederzijds zijn. Zij hebben in principe gelijk maar ze vergeten dat met dit standpunt nu al vele jaren niets is bereikt en dat het enige wat we wederzijds doen is meer en meer bewapenen. De productie van oorlogsmiddelen is de laatste jaren fantastisch gestegen.

Ik vraag mij daarom af of bepaalde eenzijdige initiatieven toch niet de enige manier zijn om de impasse te doorbreken. Dat dat risico's met zich mee brengt ben ik me uiteraard bewust. Ik wil die echter afwegen tegen het risico dat een voortgaande ontwikkeling van de voorbereiding op het „grote” geweld met zich meebrengt.

Ik ben geen politicus en ik aarzel dus wel om in concreto aan te geven aan welke eenzijdige initiatieven ik dan wel denk. Om niet in het vage te blijven wil ik enkele concrete voorbeelden noemen, die dan ook niet meer dan voorbeelden willen zijn. Ik zou me heel goed kunnen voorstellen dat juist in een klein volk als het Nederlandse in het komende jaar gedachten tot ontwikkeling worden gebracht, die straks, bij de vraag of en op welke wijze wij verder aan de N.A.T.O. zullen meewerken mede hun rol spelen.

Nu is het zo dat veel mensen als ze over eenzijdige initiatieven spreken het uittreden uit de N.A.T.O. en het overgaan tot nationale, eenzijdige ontwapening, op het oog hebben.

Ik sluit een dergelijke gedachte zeker niet bij voorbaat uit maar beter lijkt het mij dat Nederland, samen met andere Westerse landen, tot een reëel vredes- en ontwapeningsplan zou kunnen komen, dat dus ook bepaalde eenzijdige initiatieven inhoudt. Ik denk daarbij, om nu tot de concrete suggesties te komen aan politieke stappen als het erkennen van de D.D.R. en het uittreden van Griekenland en Portugal uit de N.A.T.O. en aan militaire stappen als het verwijderen van de kernwapens uit West-Europa.

Ik weet dat de meeste politici in het Westen

Zo juist verschenen:

HET HUMANISTISCH CENTRUM
MENS EN WERELD

Deze brochure geeft een korte beschrijving van organisatie en werkwijze van de bij dit centrum aangesloten organisaties en zal bij velen in een reeds lang bestaande behoefte voorzien.

Te bestellen door overschrijving van f 1,95 op postrekening 30 49 60 t.n.v. het Humanistisch Verbond, Utrecht.

dit onzinnige en gevaarlijke denkbbeelden vinden maar onder hun leiding zijn we nog niet verder gekomen dan tot het voortdurend opvoeren van de bewapening. Ze verzekeren ons daarbij bovendien dat de derde wereldoorlog nooit zal uitbreken als we de „balance of terror”, het evenwicht van de mogelijke wederzijdse vernietiging maar weten te handhaven. Wel, dat risico is mij nu precies te groot, ik ben bang dat we op een slechte morgen zullen wakker worden om te bemerken hoe beperkt en tijdelijk de garanties waren die men ons gegeven had. Dat is immers nog altijd het geval geweest?

Het is na de recente ontwikkelingen in Tsjecho-Slowakije waarschijnlijk onontkoombaar dat de internationale verhoudingen verstarren maar op zichzelf is het gebeurde in Tsjecho-Slowakije veeleer een pleidooi voor verdergaande plannen voor ontspanning en ontwapening. Ik ben er bovendien van overtuigd dat het zetten van concrete stappen op de weg van de beteugeling van het „grote” geweld, de mogelijkheid eerst werkelijk zal openen om ook het „kleine” geweld in de hand te houden. Onder het „klein” geweld begrijp ik dan in de eerste plaats de z.g. kleine oorlogen, de oorlog indertijd in Algerije, de oorlog in Vietnam, de oorlog in het Midden-Oosten, Wellicht klinkt het sommige luisteraars cynisch in de oren om hier van kleine oorlogen te spreken maar in vergelijking met wat een wereldoorlog zou betekenen is dat toch niet onjuist. Het is overigens bekend dat juist zulke kleine oorlogen zich vaak plegen te ontwikkelen tot „vuile” oorlogen d.w.z. tot oorlogen waarin de meest weezinwekkende wreedheden worden begaan. Het voorkomen van zulke kleine oorlogen zal pas werkelijk mogelijk worden als de gordel van wantrouwen die tussen de beheerders van het „grote” geweld bestaat wordt doorbroken. Alle acties van de Verenigde Naties, alle po-

gingen van Oe Thant worden altijd weer door-kruist door het tegengesteld partij-kiezen van de paar grote landen.

De politieke problemen die achter deze kleine oorlogen schuilen zullen kunnen worden opgelost, niet als we de atoom-paraplu behouden maar als we die langzaam maar zeker oprollen. Het klein geweld kan bestaan bij de gratie van de z.g. noodzaak om het grote geweld te handhaven.

Tot het „klein” geweld reken ik ook allerlei vormen van verzet, die soms reeds direct gewelddadig beginnen maar soms ook langzamerhand van ongewelddadige buiten-parlementaire actie uitgroeien tot fel oplopend gewelddadig verzet. Het verzet van de negers in Amerika, het verzet in Angola, het verzet van de Spaanse arbeiders en intellectuelen tegen Franco, het verzet tegen het regime-De Gaulle, de studenten-demonstraties in Berlijn, Warschau, Belgrado en Moskou.

Ik heb dan allerlei dingen bij elkaar gebracht, ik ben me dat zeer bewust, die niet onder een gemeenschappelijke noemer gebracht kunnen worden maar die wel allemaal het geweld of de mogelijkheid daartoe in zich dragen. En daarmee ben ik op een moeilijk punt van mijn betoog gekomen!

Het is voor mij geen vraag meer dat het ontketenen van het „grote” geweld veroordeeld moet worden en dat letterlijk alles gedaan moet worden om het uitbreken van dat geweld te voorkomen. Ik heb er geen moeite mee om tegen de derde wereldoorlog het „moreel onaanvaardbaar” uit te spreken.

Maar tegenover sommige vormen van het „klein” geweld sta ik met gemengde gevoelens. Is het moreel verwerpelijk als straks het Griekse volk zijn kolonels in een gewelddadige opstand verjaagt? Is het moreel verwerpelijk als de gekleurde bevolkingsgroepen in de Unie van Zuid-Afrika of Rhodesia tot gewelddadig verzet komen, is het moreel verwerpelijk als de negers in de Amerikaanse ghettos zich met geweld verweren tegen hun armoede en rechteloosheid, was de opstand van het Hongaarse volk tegen haar onderdrukkers in 1956 moreel verwerpelijk?

O, zeker, ik ben, net als U, vóór redelijk overleg, ik heb, alweer als U, grote bewondering voor de negerleiders in Amerika die hun lotgenoten tot gewelddoos verzet trachten te brengen en ik ben ervan overtuigd dat het arsenaal van deze geweldloze middelen nog lang niet is uitgeput. Maar ik wil de ogen niet sluiten voor het feit dat een aantal dictatoriale groepen er niet over denkt om zich door redelijkheid en geweldloosheid te laten verdrijven en dat zij het vaak zijn die er met allerlei geweld op reageren.

Dan blijft de vraag staan of geweld in bepaalde gevallen moreel aanvaardbaar is.

Ik spreek slechts voor mezelf en ik verzoek U bovendien er rekening mee te willen houden

CITAAT

Wanneer studenten de barricades opgaan, dan is het bereiken van een grotere materiële welstand slechts een bijkomstigheid. Zij doen dat omdat zij weten, meer nog voelen: dat de werkelijke evolutie van de mens in het geding is, dat het in stand houden van de mensheid alleen gegarandeerd kan worden door het maken van een betere mens. NIET EEN MENS DIE HET BETER HEEFT, MAAR EEN MENS DIE BETER IS.

H. Lutz (nationaal buro voor de reclassering)

dat ik niet het gevoel heb geheel of voor goed klaar te zijn met dit vraagstuk. Mijn antwoord op dit ogenblik is dat ik zeker niet alle vormen van gewelddadig verzet afwijs. Ik heb voor mezelf getracht te formuleren aan welke voorwaarden zulk verzet zou behoren te voldoen, maar ik begrijp dat men ieder geval afzonderlijk onder ogen zal moeten zien. Ik kom dan tot het volgende:

1. Er moet een diepgaande aanleiding zijn tot het verzet en die vind ik in een situatie waarin in een bepaald land de vrijheid van meningsuiting niet of onvoldoende is gewaarborgd of waar zulke scherpe tegenstellingen tussen armen en rijken worden gehandhaafd dat mensen in een ondraaglijke levenstoestand komen te verkeren.

2. De mogelijkheden tot politiek, geweldloos verzet moeten onvoldoende zijn omdat de bovenliggende partij ze niet of onvoldoende toelaat of ze zelfs met geweld verhindert.

Als aan deze voorwaarden is voldaan, acht ik gewelddadig verzet moreel aanvaardbaar. Natuurlijk laadt men door dit uit te spreken een grote verantwoordelijkheid op zich, maar is dat niet het geval als men blijft berusten in de aanwezigheid van onvrijheid en armoede? Om toch een voorbeeld te noemen: in sommige Latijns-Amerikaanse landen bestaat een verschrikkelijke tegenstelling tussen overdadige rijkdom en mensonterende armoede. Moet ik me dan, als humanist, verzetten als die armen gewelddadig in verzet komen?

Ik ken uiteraard de gevaren die dit verzet meebrengt voor de openbare orde maar mag men van „orde” spreken als onvrijheid en armoede als onkruid gedijen?

Vaak hoort men de tegenwerping: ja, maar als de regeringen van die landen nu langs parlementair-democratische weg zijn gekozen en langs die weg ook weer verwijderd kunnen worden, dan bestaat er toch niet het recht van buiten-parlementair of zelfs gewelddadig verzet!

Het hangt er natuurlijk van af wat men democratisch noemt. Zijn b.v. landen als de Unie van Zuid-Afrika of Rhodesia, waar slechts een minderheid van blanken stemrecht heeft, democratieën? Dat lijkt me een macaber misbruik van het woord democratie.

Het is voor mij nog een vraag of bij de komende presidentsverkiezing in Amerika alle volwassen negers de gelegenheid zullen krijgen om mee te stemmen.

Maar zelfs als dat wel het geval is, dan vormen de negers in de Verenigde Staten een minderheid. Wel, als in een democratie de meerderheid de minderheid onderdrukt en discrimineert dan ontstaat, wat men zou kunnen noemen, een meerderheidsdictatuur, en ik meen dat tegen zo'n bewind verzet, en als het niet anders kan, gewelddadig verzet geoorloofd is. In een democratie behoort vrijheid te bestaan en een gelijke behandeling van alle burgers en bovendien een redelijke verdeling van de welvaart. Als dat niet meer het geval is dan verliest zo'n democratie de grond waarop ze menselijk en zedelijk aanvaardbaar is.

Toch is het duidelijk dat ook een betugeling van dit soort klein geweld op den duur noodzakelijk is. Dat zal m.i. pas mogelijk zijn als de aanwezigheid van vrije meningsuiting en een redelijk welvaartsniveau overal is verzekerd, en als op grond van een voortgaande evenwichtige technische ontwikkeling nieuwe vormen van inspraak worden gevonden die het individu een werkelijke kans tot deelname aan het maatschappelijk leven geven en een mogelijkheid tot mede-beslissen. Ik denk hierbij b.v. aan de democratisering van het bedrijfsleven en de universiteit. Het is duidelijk dat dit tot vergaande maatschappelijke hervormingen zal moeten leiden.

Zo lang dat niet het geval is, weiger ik om in een soort algemeen gemoraliseer over het vraagstuk van het geweld, mensen te veroordelen aan wie eenvoudig geen andere keuze wordt gelaten. Of, om het nog wat duidelijker te zeggen, want onduidelijkheid op dit gebied is op zichzelf al bedenkelijk, ik schaar me graag achter die zuid-amerikaanse bisschoppen die hebben verklaard dat ze niet bij voorbaat het gebruik van geweld bij dit verzet tegen onvrijheid en armoede uitsluiten.

Om misverstand te voorkomen wil ik er tenslotte met nadruk op wijzen dat ik de politieke sluipmoord, die de laatste jaren weer herhaaldelijk wordt toegepast, volstrekt afwijs. Daarbij gaat het immers practisch nooit om een poging tot herstel van vrijheid en sociale gerechtigheid maar om het uiten van koele haat of persoonlijke rancune, kortom om een menselijk misdrijf, om een misdaad. Het is bijna altijd een giftig wapen in handen van mensen die zich buiten het klimaat van vrijheid en gerechtigheid hebben gesteld.

Ik hoop, dat U het door mij aan de orde gestelde zult willen overwegen, ik neem aan dat deze zaak voor velen van U, evenals voor mij, een probleem is.

H. J. J. LIPS

ORIENTATIE

serie A: *Huwelijk en gezin*

- 1 verkering en verlovings
- 2 trouwen
- 3 gezinsvorming en opvoeding
- 4 het gemengde huwelijk
- 5 gezin en maatschappij

serie B: *De mens en zijn wereld*

- 1 atoom en kosmos
- 2 existentie
- 3 evolutie
- 4 autonomie
- 5 relativiteit

serie C: *Aziatische godsdiensten*

- 1 islam
- 2 confucianisme/taoïsme
- 3 hindoeïsme
- * 4 boeddhisme
- * 5 zen-boeddhisme

serie D: *Wereldproblemen*

- 1 het bevolkingsvraagstuk
- 2 welvaart-armoede
- * 3 oorlog-vrede
- * 4 het rassenvraagstuk
- * 5 communisme en democratie

* deze deeltjes zullen in de loop van 1968 verschijnen.

prijs per serie f 2,50

deze series bevatten ieder vijf helder geschreven deeltjes, die uitstekend kunnen dienen als uitgangspunt in gespreksgroepen.

ieder deeltje telt ongeveer 24 blz.

bestellingen bij voorkeur door storting of overschrijving van het verschuldigde bedrag op giro 304960 t.n.v. het Humanistisch Verbond, Utrecht met gelijktijdige vermelding van letter en nummer van de gewenste brochure op de girokaart.

Het kan zeer bevrijdend zijn, als je de zaken die je benauwen, ergeren of ook verheugen zomaar ineens — hupla — van je hart af spreekt of schrijft. Maar het gebeurt nogal eens, mij tenminste, dat je in ogenblikken van grote emotie niet veel verder komt dan het slaken van uitroepen en het spreken van krachttermen en dat werkt in geschrifte gewoonlijk niet erg overtuigend. Daarom heb ik besloten met geen woord te reppen over Tsjecho-Slowakije. En ook niet over de paus, een bevriend staatshoofd, dat mij steeds meer dwars gaat zitten.

Ik wil deze week graag gebruiken voor het opstellen van een kleine rectificatie. In mijn vorige bijdrage vertelde ik u, dat ik slechts één keer in mijn leven heb gevestigd. Achteraf heb ik bedacht, dat ik een opmerkelijke vispartij over het hoofd had gezien. Weliswaar heb ik bij die gelegenheid persoonlijk niets gevangen, maar ik was dan toch maar wat men noemt ter visserij gevaren.

Opgewekt begaf ik mij op een frisse voorjaarsmiddag aan boord van het visservaartuig. Daarover moet men al dadelijk niet gering denken. In de woorden „begaf ik mij” ligt een angstig avontuur opgesloten. Ik moest enige meters afleggen over een smalle, niet al te vast liggende plank, waaronder zich in de diepte een zwart en onheilspellend water bevond. Nu schrijf ik liever vijfhonderd strafregels dan dat ik over leuningloze planken ga en toen ik de laatste schreden voorovervallende aflegde waren mijn inwendige organen deerlijk in de war. Mijn maag deinde tegen het middenrif en mijn hart klopte in mijn keel.

Hoewel ik destijds nog niet geloofde in zeeziekte, had ik toch een doosje met onfeilbare tabletten meegenomen, want mijn ongeloof berustte op een eigen theorie die nog niet was beproefd.

Zachtjes stampend (of slingerend, of allebei) voeren wij het zeegat uit en ik genoot met volle teugen. Gedurende een kwartier. Ter hoogte van Wijk aan Zee liep ik langs de machine die het schip voorwaarts stuwde tegen wat een stijve bries heet en die machine rook. Hij rook naar zeer vette olie. Hij stonk. Hij stonk walgelijk.

Op een betrekkelijk klein schip is het niet gemakkelijk de machine te ontlopen, maar er was een verblijf voor de bemanning en daarheen vluchtte ik. Ook dit verblijf rook. Het rook naar bedden, vette sju en vooral naar vis. Kokhalzend ging ik weer aan dek, juist om tijd om mijn gebit in een zakdoek op te vangen en Egmond aan de kim te zien verdwijnen.

Op dit ogenblik werd het mij duidelijk, dat de theorie alsmede de tabletten gefaald hadden. Uitgeput, bezweet en met tandeloze mond staarde ik wezenloos over de reling naar het onrustige groene water dat onder mij langs danste. Nog enkele malen maakte de slokdarm anti-peristaltische bewegingen, maar dat leverde weinig meer op.

Mijn verrichtingen hadden nauwelijks de aandacht van de bemanning getrokken. Nu en dan kwam een vierkante zeeman langs in een grove trui en die keek dan wel even maar sprak geen woord. Ook was er niemand die mij uitlachte, iets waarvoor ik bijzonder dankbaar was. Eindelijk was ik zo ver, dat ik naar het kombuis kon wankelen om daar wat water te gaan drinken. De bedrijvige kok die mij een vat water aanreikte zei troostend: „Als je eenmaal een lekker vissie en een borreltje hebt gehad gaat het wel weer over.” Deze troost was voldoende om mij nog eens naar de reling te drijven.

Het werd avond. De zee werd donkerder, het schip vervolgde stijgend en duikend zijn weg. In de verte zag je hier en daar het licht van andere schepen, maar dat waren dan ook de enige lichtpunten in mijn bestaan.

Het bleek, dat ik mij onvoldoende had voorbereid op het nachtverblijf door geen plunjzak mee te nemen. De schipper loste dit probleem heel eenvoudig op door in een linnen zak een paar stukken visnet te stoppen en mij uit te nodigen op de brug te komen slapen. De zak en de netten hadden al veel reizen gemaakt, dat was goed te ruiken. Maar aangezien er niets meer was over te geven ben ik kronkelend van ellende in slaap gevallen.

Gij zult wellicht vragen: „Maar wat moest je daar toch op dat schip?” Het antwoord luidt: Nu en dan een luimig stukje doorgeven voor een dagblad. Dat kan heel goed, ook wanneer men het liefst in schreien uit zou barsten, want het schrijven van luimige stukjes is een kwestie van techniek, geenszins van humeur of temperament. Kokhalzend en walgend gaf ik mijn luchtige scherts via de radio door en mijn familie thuis concludeerde dat ik mij opperbest vermaakte. In zover was de tocht wel geslaagd. Na een paar dagen moest ik boven de Doggersbank overstappen op een thuisvarend schip, want mijn werkgever was niet van zins mij maar onbepert over de baren te laten dobberen.

Ik weet niet of gij wel eens bij een stijve bries boven de Doggersbank zijt overgestapt. Dat gaat als volgt: Twee schepen liggen op een afstand van ongeveer een meter van elkaar te dansen. Men vat post op de reling en houdt een kabel (stag) vast. Op het korte ogenblik, dat de schepen even hoog liggen springt men over. Als men mis springt komt men 25 m. lager op de bank terecht, wanneer men tenminste al niet fijn geknepen is. Ik sprong niet. Tenslotte heeft een stoere zeebonk mij op het juiste ogenblik een opdonder gegeven en een andere visserman op het thuisvarende schip sleurde mij binnen boord.

Daarna ging het voor de wind af weer terug. Het was heerlijk. In IJmuiden heb ik een uit-smijter gegeten na vier dagen vasten. Met mijn eigen tanden. Een hele sensatie.

H. H.

Van week tot week

Radio (Hilv. II)

Zondag 8 september 9.45—10.00 uur: Oordeel over het vooroordeel door een rechter, een psychiater en een hoofdredakteur. Productie en regie: Ed. Peereboom.

Zondag 15 september 9.45—10.00 uur: „...u kunt vooroordelen kweken, zoals je een orchidee kweekt”. Onzekerheid: kern van elk vooroordeel. Een toelichting door dr. A. F. G. van Hoesel.

Zondag 22 september 9.45—10.00 uur: P. Spigt: Titel nog niet bekend.

Zondag 29 september 9.45—10.00 uur: J. P. van Praag: Titel nog niet bekend.